

ГЕНДЕРНІ ЕЛЕМЕНТИ В ЯПОНСЬКІЙ ОНОМАТОПЕЇЧНІЙ ЛЕКСИЦІ

В японській ономотопеїчній лексиці виділено та проаналізовано лексичні одиниці з погляду дослідження гендерного питання: слова, які виступають у ролі прислівника, які позначають особливі дії і стан для чоловіків або жінок, а також деякі субстантивовані слова, пов'язані з гендерними ознаками. Усвідомлення відмінності статі змінюється залежно від суспільного стану та індивідуального ставлення до цього питання. Але узагальнена відмінність користування ономотопеїчною лексикою з огляду на відмінність статі продовжує існувати.

Ключові слова: ономотопеїчна лексика, гендерна відмінність, усвідомлення відмінностей статі.

1.1. Мотивація дослідження

Значний ступінь складності коректного відбору слів у японській мові для не носія мови особливо виявляється у вживанні ономотопеїчної лексики. Проте давно відомо, що ономотопеїчна лексика японської мови є однією з ознак системності цієї мови. Наприклад, японський лінгвіст Кіндаїчі Х. у своїй книзі для широкої аудиторії написав про відношення між звучанням та значенням в ономотопеїчній лексиці: «взагалі в японській мові існує тенденція, що кожному звуку було обіцяно якесь значення» [3, с. 172]. Але носії японської мови не можуть чітко пояснити не носіям користування цим видом лексичних явищ. Природно, японцям або тим, хто виріс у японському мовному середовищі, не потрібно думати про коректний відбір цієї лексики, а тільки потрібне відчуття рідної мови. Для неносіїв мови залишається розв'язувати цю проблему бібліографічним і довідниковим способом або кількісною вправою з японською ономотопеїчною лексикою.

Подібний характер також мають лексичні одиниці, пов'язані з гендерною відмінністю. Мовне явище, в якому виявляються статеві відмінності, недостатньо досліджене, навіть не зважаючи на намагання багатьох японських й інших лінгвістів. Складність вивчення цієї лексики тісно пов'язана зі статевим іміджем, стереотипами і, можливо, мовною упередженістю або схильностями статевого характеру. Надзвичайно важливо вивчити гендерні проблеми з діахронічної точки зору. Недостатньо займаються в Україні проблемами японської мови, пов'язаними зі статевими стосунками або статевим життям.

Існують основні поняття, напрями та наукові підходи до гендерного питання: есенціалізм *хоншіцу-шоюї* 本質主義, коли вважають, що статева відмінність визначається природно і соціально до мовної діяльності, і жіночий та чоловічий атрибути протистоять один одному; та структуралізм *коузоу-шоюї* 構造主義, коли вважають, що саме поняття гендеру є різноманітним. Існує різна статева відмінність, а разом з цим поняття статевої відмінності змінюються, і гендерна належність кожної людини – це не атрибут, а кожна людина може його вибирати [5]. Ці поняття есенціалізму та структуралізму мають переваги та недоліки. Есенціалізм простий, і його легко

можна зрозуміти, але не можна впоратися з різноманітністю. А структуралізм може впоратися з різноманітністю, але в його межах складно розглядати ціле явище. В цьому дослідженні, аналізуючи ониматопеїчну лексику, пов'язану з гендерними відмінностями, ми й розглянемо цю проблему.

Об'єктом цього дослідження постає ониматопеїчна лексика, яка пов'язана зі ставовою відмінністю. Актуальність цієї статті полягає у необхідності опису та аналізу таких лексичних одиниць. Метою статті є виокремлення цієї ониматопеїчної лексики та її кваліфікація, а також уточнення важливих проблем мови та гендерних питань.

1.2. Матеріал дослідження

У цьому дослідженні ми намагаємося виявити проблеми гендерних елементів в ониматопеїчній лексиці. Перед подальшим дослідженням такі лексичні одиниці проаналізовано в бібліографічній праці. Матеріалом для аналізу базового етапу дослідження слугував «Японський ониматопеїчний словник за ред. Оно Масахіро, 4500 звуконаслідувальних та звукообразальних слів» (далі ЯОС) 小野正弘編『擬態語・擬音語4500日本語オノマトペ辞典』 [2]. Загальна кількість ониматопеїчних одиниць у ЯОС становить близько 4700 слів. Особливістю цього словника є не тільки велика кількість ониматопеїзмів, а й їхня різноманітність. Безсумнівно, в основному складі ЯОС є звуконаслідувальна та звукообразальна лексика. Але такі слова інколи можуть не мати чітких меж, і термінологія ониматопеї користується сукупністю обох лексик. Укладач цього словника навів такий приклад: ониматопея *toy-toy* とうとう у реченні на кшталт *тече мутна ріка* розуміється і як звук, і як стан. Крім звуконаслідувальних та звукообразальних слів, автор включає до свого словника також вигукі: собачий гавкіт *van-van* わんわん, пташине щebetання *niyo-niyo* ぴよぴよ, дзижчання комах *rin-rin* りりりん, а окрім цього також відносить до ониматопеїчної лексики слова китайського ієрогліфічного походження, наприклад: *aku-seku* 齶齶, *en-en* 延延, *san-san* 燦燦 тощо. Зазначений словник розглядали різні науковці, зокрема, дослідники історичного розвитку ониматопеїчної лексики, неологізмів або ониматопеї в коміксах, рекламі, публіцистичному матеріалі, в японському діалекті і фольклорних та інших матеріалах. Отже, цей словник має неабиякий потенціал як матеріал дослідження, оскільки кількість зафіксованих у ньому одиниць фактично найбільша в світі, та і якість матеріалу висока з наукового погляду.

2. Відбір гендерних елементів в ониматопеїчній лексиці.

Для виявлення необхідних лексичних одиниць у цьому дослідженні ми умовно користувалися поняттям гендерного питання – есенціалізмом. Він простий і стереотипний, але дає загальну картину мовної діяльності японців. Для відбору лексичних одиниць, пов'язаних зі статевими відмінностями, зі статей ЯОС усіх ониматопеїчних лексичних одиниць було виписано лексичні одиниці, які мають пояснення чоловічих або жіночих ознак. Наприклад, слово *куна-куна* くなくな «безсилий рух і слабкий стан; вигляд кокетуючої жінки та інших осіб» [2, с. 100] належить до жіночої категорії. Ониматопеїчна лексика *пінтокона* ぴんとかな «роль м'якого гарного чоловіка, який має міцний характер (у традиційному японському театрі кабукі 歌舞伎)» [2, с. 344] належить до чоловічої категорії.

Але статті ЯОС не завжди мають пояснення чоловічого або жіночого опису. Для відбору матеріалу ми користувалися також складанням умовних речень на кшталт: *онна датерані... 女だてらに, отоко кусені... 女のくせに* «не зважаючи на те, що жінка...»; *отоко наноні... 男なのに* «не зважаючи на те, що чоловік...» тощо. Наприклад, разом зі словом *найо-найо* なよなよ «слабкий, м'який і піддатливий зовнішній вигляд» [2, с. 311] складено таке речення: *отоко-но кусені найо-найо шітеіру 男のくせになよなよしている* «не зважаючи на те, що він – чоловік, він дуже чутливий, м'який», або *онна но кусені найо-найо шітеіру 女のくせになよなよしている* «не зважаючи на те, що вона – жінка, вона дуже чутлива, м'яка». Враховуючи дослідження Арі'їдзумі Ю. «Зв'язки між знаннями, особистими думками та упередження в гендерних стереотипах» 「ジェンダー・ステレオタイプにおける知識と個人の考えおよび偏見の関係」 [1], в якому було проведено анкетування та соціолінгвістичне дослідження стереотипу стосовно статевих відмінностей японців, ономапоєчна лексика *найо-найо* зазвичай використовується тільки у варіанті *отоко но кусені найо-найо шітеіру*. Слово *найо-найо* не може бути характеристикою для чоловіків, але вживається для критики чоловіка зі слабким, м'яким і піддатливим виглядом. З точки зору есенціалізму і використання вказаного стереотипу, це слово належить до жіночої класифікації.

Отже, в цьому дослідженні відібрано всього 62 ономапоєї з ЯОС, у тому числі 43 одиниці, які пов'язані з жіночою статтю, і 19 слів – з чоловічою.

3. Аналіз гендерних елементів в ономапоєчній лексиці.

Сасаки М. у двох особливих розділах поділяє лексичні одиниці, пов'язані зі статевими відмінностями, на дві категорії [3, с.506]: лексика з відтінком статі, адресат якої жінка або чоловік, і вислови та вигукі жіночого або чоловічого мовлення, які при комунікаціях характерно використовуються тією або іншою статтю.

Також для аналізу було зроблено таку класифікацію: 48 лексичних одиниць з відтінком статі; в тому числі 16 прислівників стану або дії жінок, 12 прислівників вигляду жінки, 6 субстантивованих слів, пов'язаних із жінками, 9 прислівників стану або дії чоловіків, два прислівники вигляду чоловіка, три субстантивованих слова, пов'язані з чоловіками; а також 14 висловів та вигуків жіночого або чоловічого мовлення; в тому числі три вислови жіночої мови, 6 жіночих вигуків, 5 чоловічих вигуків. Висловів чоловічого мовлення не було знайдено.

3.1. Лексичні одиниці з відтінком статі

3.1.1. Прислівники стану або дії жінок

До цієї категорії входить така ономапоєчна лексика: *кяпі-кяпі* きゃびきゃび, *куна-куна* くなくな, *шітторі* しょとり, *шінарі-шінарі* しなりしなり, *шіне-куне* しねくね, *шіяна-шіяна* しやなしやな, *шіянарі-шіянарі* しやなりしやなり, *суне-куне* すねくね, *чяра-чяра* ちゃらちゃら, *найо-найо* なよなよ, *рун-рун* るんるん [2, с. 72, 100, 168, 172, 178, 213, 252, 311, 502, 626]. Також сюди входять такі історизми або лексика з класичного театрального мистецтва *джьорурі* 浄瑠璃: *карарі-шырарі* からりしゃらり, *джярарі-курарі* じゃらりくらり, *шіярарі-шіярарі* しやらりしゃらり, *біра-шыра* びらしゃら, *йо-йо* よよ [2, с. 52, 182, 182, 380, 499, 508].

3.1.2. Прислівники вигляду жінки

До цього підрозділу входять такі слова: *нічі-нічі* ぴちぴち, *ніччі-нічі* ぴっちぴち, *нурі-нурі* ぶりぶり, *мучіт* むちつ, *мучі-мучі* むちむち, *мучірі* むちり, *муччірі* むちり, *муццурі* むつつり, *мун-мун* むんむん, *мочі-мочі* もちもち [2, с. 366, 370, 406, 477, 478, 481, 488]. А до лексичних історизмів належать: *бонджярі* ぼんじやり та *муцу-муцу* むつむつ [2, с. 465, 479].

У статті ЯОС *нурі-нурі* ぶりぶり пояснюється так: «здається, ніби назовні вивирається багато випуклостей» [2, с. 406], при цьому наводиться приклад із твору Нацуме Сосеки «Новаке» 夏目漱石『野分』 та іншого літературного твору, який виражає зовнішній вигляд жінки. У поясненні лексичної одиниці *мучі-мучі* むちむち написано: «вигляд добре вгодованого тіла, що має пружність, ніби тремтить». Також наведено приклад з оповідання японської письменниці Шібаки Йошіко «Омокаге» 芝木好子『面影』: «цікава (її) сексуальна привабливість від вгодованого тіла» *мучі-мучі-шіта карада-но іроке-га омошірої-на* むちむちした体の色気がおもしろいな [2, с. 477].

А для лексичного історизму *муцу-муцу* むつむつ укладач ЯОС Оно М. дає таке пояснення: «вигляд добре вгодованого; шкіра напружена». Для пояснення цієї ономапоєї він обрав приклад із *хайкай* «Руїсеніюу» 俳諧『類船集』 (XVII ст.), в якому йдеться про зовнішність немовляти [2, с. 479]. Так само й у «Японсько-англійському ономапоєичному словникові (класифікаційного типу)» 『和英 擬態語・擬音語分類用法辞典』 для слів *нурі-нурі* ぶりぶり та *мучі-мучі* むちむち укладач Чанг Е. навів особисті приклади в контексті з немовлям [6, с. 39, 41]. Вважають, що історична форма *муцу-муцу* є одним із архетипів низки сучасних слів на кшталт *мучіт*, *мучі-мучі*, *мучірі*, *муччірі*, *муццурі*, і вони мають спільне семантичне значення для жінок та немовлят.

3.1.3. Субстантивовані слова, пов'язані з жінкою

До цієї категорії належать специфічні лексичні одиниці, наприклад, назва способу дихання на момент народження дитини *xix-xix-фу* ひっひっふー. Також слово, яке виходить із ужитку сучасного японського мовного середовища – назва літнього легкого одягу для жінок *аннаппа* あっぱっぱ. Було обрано також інші ономапоєї: мовний екзотизм – традиційне взуття для дівчинки *коппорі* こっぱり; історизми: жіноча зачіска *гуру-гуру-маге* ぐるぐる髷, зачіска для маленької дівчинки *шьобо-шьобо* しょぼしょぼ, жінка, яка особливо молода *біра-шыра* びらしやら [2, с. 2, 109, 130, 191, 371, 380].

3.1.4. Прислівники стану або дії чоловіків

До цієї категорії належать такі ономапоєичні лексичні одиниці: *сутакора* すたこら, *сутакора-сасса* すたこらさっさ, *ноші-ноші* のしのし, *носо-носо* のそのそ, *ношиш-ношиш* のっしのっし; а також слова з класичного театру кабукі: *паччірі* ぱちり «контроль за жінкою, яка робить те, що хоче чоловік», *біро-біро* びろびろ «нерозумно чіпляючись до протилежної статі»; історичні лексичні одиниці: *бірі-бірі* びりびり «стан статевого жадання», *біро-біро* びろびろ «нерозумно чіпляючись до протилежної статі» [2, с. 2, 205, 323, 324, 344, 384, 385].

3.1.5. Прислівники вигляду чоловіка

До цього підрозділу входять такі слова: *мукі-мукі* むきむき «на вигляд тіло дуже мускулистої та сильної людини», *моджя-моджя* もじやもじや «вигляд сплутаного жмута волосся» [2, с. 442, 472, 487].

3.1.6. Субстантивовані слова, пов'язані з чоловіком

В цьому дослідженні до субстантивації належать такі оноματοпеїчні лексичні одиниці: *хітемода* ひげもじや «густа неохайна борода і вуса, або якщо такий вигляд має людина», *пінтокона* ぴんとこな «роль м'якого гарного чоловіка, який має твердий характер (у традиційному японському театрі *кабукі* 歌舞伎)», слово *хеначьоко* へなちよこ «недосвідчена, слабка, не здатна ні на що людина». Оноματοпеїчна лексика *хеначьоко* в контексті прикладу ЯОС застосовується для чоловіка. [2, с. 387, 424, 489].

3.2. Вислови та вигуки жіночого або чоловічого мовлення

3.2.1. Вислови жіночого мовлення

До цієї категорії належать такі оноματοпеїчні лексичні одиниці: *сука-сука* すかさか «поспішати», *суру-суру* するする «безпроблемні пологи», *хари-хари* はりはり «сушена редиска *дайкон*» [2, с. 200, 221, 349]. Вони всі належать до історизмів – дамського мовлення *ньооу котоба* 女房言葉, які використовувалися при дворі імператора та в палацах аристократів, а відтак поширилися серед вищого суспільства Японії.

3.2.2. Жіночі вигуки

Укладач ЯОС включив такі жіночі вигуки: сміх, *о-хо-хо* おほほ, *хо-хо-хо* ほほほ; гукання гучним і високим голосом – *кяа-кяа* きゃーきゃー, *кят-кят* きゃつきゃつ; сексуальний стогін *ах-хан* あっはん. Також сексуальний стогін з інтимним характером *ахе-ахе* あへあへ може входити до цієї категорії [2, с. 2, 3, 20, 71, 72, 458].

3.2.3. Чоловічі вигуки

До цієї категорії належить чоловічий сміх: *у-хьо-хьо* うひよひよ, *та-ха-ха* がはは, *кара-кара* からから, *канра-канра* かんらかんら, *гера-гера* げらげら. Вигук сміху *гера-гера* може траплятися й у жінок, але цей сміх вульгарний та дуже гучний. З точки зору есенціалізму та стереотипів, наведених у дослідженні Арі'їдзумі Ю., ці вигуки можна не включати до жіночої категорії.

4. Висновки

Було відібрано оноματοпеїчну лексику з огляду на відмінність статі, а також зроблено її кваліфікацію. При цьому для цього дослідження ми прийняли підхід есенціалізму, переваги якого дають змогу простим способом окреслити загальну картину цієї проблеми. Для виконання поставленого завдання використовувалися умовні стереотипи статевих ознак. Звичайно, порівняно зі структуралізмом, тут бракує детальних оцінок окремих випадків. Наприклад, слово для опису зовнішнього вигляду чоловіка *мукі-мукі* «на вигляд тіло дуже мускулистої та сильної людини» можна вжити для наочної жінки-спортсменки.

Із аналізу стає зрозумілим, що лексична одиниця *мучі-мучі* «вигляд добре вгодованого тіла, що має пружність, ніби тремтить» та інші оноματοпеїчні одиниці, які позначають зовнішній вигляд жінки, вживаються в односторонньому порядку чоловіками. Тут надзвичайно важливо враховувати серйозне вивчення сексуальності та статевих відносин японців.

Також у сучасній японській мові в чоловічому та жіночому мовленні практично не існує ономатопеїчної лексики зі статевим відтінком. З діахронічної точки зору було декілька слів дамського мовлення *ньобоу котоба*. Субстантивованих слів серед ономатопеї мало, особливо в сучасній японській мові, тому наявність таких слів можна розцінити як виняток. Взагалі, можна припустити таку думку, що субстантивація від ономатопеїчної лексики відбувається рідко і може мати тимчасовий характер.

Отже, різниця у вживанні ономатопеїчної лексики з огляду на відмінність статі відповідно до загальноприйнятих понять продовжує існувати. Але залежно від суспільного стану та індивідуального ставлення змінюється усвідомлення відмінності статі з огляду на соціальний стан та час. Для поглиблення цього дослідження разом із виконанням поставленого завдання існує необхідність проводити вивчення на основі підходу структуралізму, щоб сфокусуватися на окремих деталях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 有泉優里. ジェンダー・ステレオタイプにおける知識と個人の考えおよび偏見の関係—特性語に関する調査研究—/ Ariizumi Yuri//日本語ジェンダー学会学会誌『日本語とジェンダー』第7号. —東京：2007. —27 березня 2016 [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: http://www.gender.jp/journal/no7/04_ariizumi.html
2. 擬態語・擬音語4500日本語オノマトペ辞典, 小野正弘編/ Ono Masahiro. —東京：小学館, 2007. —701頁.
3. 金田一春彦. 日本語の特質/ Kindaichi Haruhiko. —東京：日本放送出版協会, 1981. —252頁.
4. 佐々木瑞枝. 日本語ジェンダー辞典/ Sasaki Mizue. —東京：東京堂出版, 2009. —545頁.
5. 中村桃子. 言語とジェンダー研究/Nakamura Momoko//日本語ジェンダー学会学会誌『日本語とジェンダー』第3号. —東京：2003. —27 березня 2016 [електронний ресурс] – режим доступу до джерела: http://www.gender.jp/journal/no3/No3_1.html#A00
6. 和英 擬態語・擬音語分類用法辞典, アンドルー・チャン編/ Andrew C. Cang. —東京：大修館書店, 1990. —554頁.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2016 р.

江川裕之、上席講師
タラス・シェフチェンコ記念キエフ国立大学、キエフ市

日本語のオノマトペ語彙における性差要素

日本語のオノマトペ語彙の中には、性差による使い分けがなされている言葉がある。これらは主に副詞的用法で女性や男性に特徴的な行為や状態を示している。また言及対象の姓にもとづいた名詞化したオノマトペ語彙もある。これらオノマトペ語彙を抽出し日本語ジェンダー研究の観点から考察した。性差に対する意識は、社会状況や個人的主観によって変化するが、一般化されたオノマトペ語彙の性差による使い分けは存在し続ける。

キーワード：オノマトペ語彙、ジェンダーによる差異、性差意識

GENDER ELEMENTS IN JAPANESE ONOMATOPOEIA

Lexical units are distinguished and analyzed through examining gender issue of Japanese onomatopoeic lexis: words acting as adverbs, denoting activity and states that are specific to men or women, and some substantivized words connected with gender characteristics. Awareness of gender differences is changed according to social status and individual attitude towards this issue. However, general differences in usage of onomatopoeic lexis, considering gender distinction, still persist.

Key words: *onomatopoeic lexis, gender differences, awareness of gender differences.*

УДК 811.521'276.16'367.625:395.6

О. Забуранна, канд. філол. наук, доц.,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів

УЖИВАННЯ ТА МОВНІ ВАРІАЦІЇ РЕКВЕСТИВУ Vてもらっている? ЗАЛЕЖНО ВІД СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ АДРЕСАТА

У статті розглядається вживання реквестиву Vてもらっている? у ситуаціях спонукання до дії співрозмовників різного соціального статусу, які перебувають на відносно близькій психологічній віддалі до мовця. На базі здійсненого лінгвістичного дослідження встановлено, що Vてもらっている? порівняно часто вживається до вищого за соціальним статусом співрозмовника у ситуації доброзичливої вимоги та до рівного за статусом співрозмовника в ситуації необтяжливого прохання. У звертанні до вищого за статусом адресата спостерігається більша варіативність форм та вживання допоміжного дієслова шанобливої мови いただく.

Ключові слова: *прагматика, реквестиви, японська мова, Vてもらっている?*

Конструкція зі спонукальним значенням Vてもらっている? стала об'єктом розгляду японістики на початку 21 ст. У працях, виданих до початку 21 ст., скажімо, у матеріалах розмовної японської мови Наукового товариства сучасної японської мови [1; 2] чи в теоретичних роботах, присвячених систематизації спонукальних конструкцій [3; 4], вона не згадується.

Однією з перших статей, присвяченої Vてもらっている, є стаття Юріко Сунакави [5]. Дослідниця констатує, що Vてもらっているですか? останнім часом набула поширення серед молоді як форма для вираження невимушеного спонукання.

Vてもらっている? є поєднанням прохання дозволити власну дію мовця Vて(も) いい? та дієслова もらう, котре перетворює прохання дозволити дію мовця на прохання до адресата дозволити його ж дію. Хоча Vてもらっている? виражає спонукання непрямо, Ю. Сунакава зауважує, що ця конструкція зазвичай не